

ISSN 2367-7031 / www.piron.culturecenter-su.org

БРОЙ # 10 / ИЗВЪНРЕДЕН БРОЙ 2015

ЮЛИЯ КРЪСТЕВА. ФОРМА И СМИСЪЛ НА БУНТА

URL: <http://piron.culturecenter-su.org/wp-content/uploads/2015/06/2015-10-akiossev-revoljuciite-paradoksi-na-vutreshnoto-i-vunshnoto>

На 26 септември 2015 година Юлия Кръстева гостува на **Софийския литературоведски семинар** за дискусия върху нейната лекция „Нови форми на бунта“, състояла се същия ден в Аулата на СУ „Св. Климент Охридски“. В дискусията, водена от Миглена Николчина, участваха Александър Кьосев, Амелия Личева, Дарин Тенев, Мария Калинова и Камелия Спасова.

Революциите: парадокси на „вътрешното“ и „външното“

Александър Кьосев

Съвместна публикация с [Литературен вестник, бр. 30/2014](#), стр. 12.

Не съм компетентен да обсъдя всички мотиви в блестящата лекция, която чухме от проф. Кръстева, особено в нейната психоаналитична част, затова реших да коментирам само една мисъл от нейния доклад – възловото изречение, което тя приписва на аржентински професор, но зад което и тя самата изцяло стои.

...преди да вдигнеш революция в квартала, трябва да направиш революция в себе си...

Както всички разбрахме, тук има амбиция за истинско преобръщане на идеята за революция и бунт. Революцията вече не отваря линейното време към ново летоброене (както сме свикнали да мислим след идеолозите на буржоазната и комунистическата революция, а и след теоретици като Козелек, Хабермас и Фюрер), а говори чрез скритите си етимологични пластове за въртене и връщане, движение не навън в социалния свят и обществения договор, не напред и нагоре в прогресистките хоризонти, а обратно, назад и в дълбочините на вътрешното, в трепета и пропастите на индивидуалното и психическия живот.

Бях поразен от едновременното сходство и несходство на тази мисъл с една друга, от която я делят почти два века и половина. Става дума дори не за отделно изречение, а за съвсем различна историческа програма – твърде важна за интелектуалното развитие на Европа, която е била алтернативна и скрито враждебна на Френската революция, а и на всяка последваща революция, ако ги разбираме като „външни“, т.е. социални и политически

революционни програми. Произходът на тази идея се корени в немските философски дебати по време на самата Френска революция, които – след първоначалните възторзи и последвалите горчиви разочарования – търсят алтернативен път за развитие на човешкото. По-късно други немски идеолози ще нарекат този път *Sonderweg*, по който немската култура ще завие особено опасно през 30-те години на XIX век. Но аз няма да ви занимавам с това „по-късно”, а ще се върна за момент към произхода на тази програма, който, както всеки произход, е множествен. В рамката му важна роля играят дебати, които все още са чисто политически – например около амбициозния Кантов проект за вечен мир (1795) на новото космополитно човечество, установило международен правов ред – и последвалите след това намеси на Фихте „За вечния мир” (1796), на Гьорес, „Общият мир, един идеал” (1798), на Фридрих Шлегел „Опит върху понятието републиканизъм”. Но най-ясно, а и най-близо до Кръстева в конкретния случай тази алтернативна, не-политическа програма е формулирана в същата 1795 г. от младия Шилер в прочутата му поредица „За естетическото възпитание на човека в поредица от писма”. В началото от деветото от тези писма Шилер казва ясно: „...всяко подобрене в политическата област трябва да произлиза от облагородяването на характера...” Оттук нататък идеята за промяна чрез „вътрешното развитие”, преобразяване и облагородяване на индивида, една утопична етическа и културна програма, противопоставена на насилствените политически промени, терора и „врявата на деня”, минава през какви ли не перипетии – със сигурност през Гьотевата идея за себепостигане (*Werde wer Du bist*), през университетската идея на Хумболд, Шелинг и Шлайермахер за *Bildung*, през зашеметяващите философски конструкции на Фитхе и Хегел, за да напусне Германия, да се разпространи по света и да достигне например чак до своите руски варианти и парафрази от типа на толстоисткото „нравствено усъвършенстване” или „красотата ще спаси света” на Достоевски. Тя ще съществува и в много, много други разновидности след това, например до лозунга на руските имажинисти, които в разгара на болшевишката революция продължават да предпочитат „революция духа” пред „революция брюха”. В България тази алтернативна програма се проявява в прочутото противопоставяне на просветители и революционери: писателят Милен Русков в роман с едноименно заглавие твърди, че в средата на XIX век дори на входа на котелското училище пишело „Возвиси ся”.

През XIX век обаче – при всички разновидности на тази облагородяваща идея едно е било ясно и не е подлежало на съмнение – тя, метафоричната „вътрешна революция”, е била всъщност противопоставена на външната, неметафорична политическа революция, извършена със сила, разрушения и терор. Промяната и усъвършенстването на себе си е трябвало да измести и замени революцията от френски тип – тази в обществото, правовия ред и институциите. Не да я предхожда, както е при Кръстева, не да направи едното преди другото, а да избере едното вместо другото: вместо външна революция в обществото, усъвършенствай се духовно.

Преди текста на проф. Кръстева, който чухме, аз бях убеден, че въпросната алтернатива е устойчива антиномия на европейската модерност. Бях убеден и в още нещо, че след Ницше, който поставя под въпрос „генеалогията на морала” и „възвисяващите се” алтруистични души, и Зигмунд Фройд и психоанализата не участват в програмата за възвисяване – нито в нейното светско, образователно-нравствено, нито в нейното религиозно разклонение. Нещо повече, бях убеден и признавам си, на това учех моите студенти, фройдизмът подрива и двете програми – и тази за политически бунт навън, революционната, и тази за

усъвършенстване навътре, духовната – защото взривява една тяхна обща философска предпоставка – картезианския субект, тотално прозрачен на себе си, достигнал до точката на самоподдържащата се, светещата отчетлива истина в *Cogito*, изцяло в самопознание, самовладение и самоконтрол. Субектът – това условие за революционно действие, субектът – това условие за нравствено самоусъвършенстване, след Фройд е пропукана конструкция, в която пластът съзнание е удвоен с друга, тъмна и смътна област, която той не владее и контролира: това прави и двете програми съмнителни. „Възвисяванията” се разкриват като феномени с двойно дъно, те всъщност са рационализации и сублимации, лекуване на ранни травми, а не чисти, безкористно алтруистични императиви и морални или политически програми – все едно дали за революционни действия или за облагородяваща рефлексия. И революцията, и нравственото възвисяване не могат без този непоколебим монолитен и самоконтролиращ се субект, агент (*agency*), чиято монолитност е условие за социално действие точно толкова, колкото и за вътрешен анализ и себеформиране.

От гледна точка на всичко казано онова, което ни предложи проф. Кръстева, се разкрива като троен исторически ход на мисълта – идеята за революция е била конкурирана и измествана от идеята за вътрешно, духовно възвисяване, но и втората идея, тази за морално и интелектуално възвисяване след Фройд трябва да бъде изместена от друга, психоаналитична – за революция, разбирана като връщане назад, преработване на най-дълбинни първични травми, лекуване на особените заболявания на идеалното. Причината е, твърди тя, че днес сме видели с очите си как всички ценности, програми, блага и социални утопии могат да застинат в репресивни клишета и да разкрият потенциално тоталитарния си характер; преживели сме как утопии се превръщат в тоталитарни машини, как идеализиращи юноши стават джихадисти, камикадзета и подпалвачи на коли. Ето защо революцията не е възможна в застинала, монолитна субектност – без истински човешки, т.е. душевен живот, а последният не е възможен иначе освен като драма и „поставяне под въпрос” на всички ценностни и идентичностни застиналости, включително и онези, които са толкова дълбоко в душата, че са се превърнали в част от самата нея – и се нуждаят от преобръщащ и проблематизиращ психоанализ. Така в контекста на казаното от нея традицията на психоанализата изглежда реабилитирана от обвиненията в консервативна адаптивност към буржоазната „нормалност” и неочаквано ни се разкрива не като консервативна алтернатива на революционните социални промени, нито като подриване на субекта, *agency*, а като собствено революционизираща сила, условие и предхождащ етап на всички други революции – бунтуването спрямо себе си, проблематизирането на пластове на сингуларната душа, е предусловие за всички други бунтове. Актът на общуване на психоаналитичната кушетка връща към най-интимни дълбочини на психическия живот, успява да възстанови през преодолените травми най-оригиналното и присъщото на конкретния индивид, лекува неговите първични накърнености в самите фундаменти на психиката (океанистичното чувство като първична слягост-доверие-сигурност в майката; първичното комуникативно опирание на любящия баща, гарантиращ смисъл на комуникативния акт; и двете свързани с човешки универсалии: нуждата да вярваш, желанието да знаеш), а едновременно възстановява разрушения свят на травмирания, прокарва наново изтритите граници между добро и зло, създава нови връзки с другия – произвежда социалност. Ето защо подобен психоаналитичен опит е автобунт, предусловие за други бунтове: ако човек, и особено юношата, не го направи, той ще заболее от болестите, травмите и депресиите на непостижимата идеалност. Както се е случило на

онези, които палиха коли и чупиха витрини в парижкия квартал „Сен Дени”, както се случва в момента с младите фанатизирани бойци на халифата в Сирия и Ирак.

Това е добре казано и ми е твърде симпатично. Харесва ми и другия апел – психоаналитичната работа по задълбочаване-което-едновременно-с-това-е-себелекуване-себеформиране-и-извисяване – да види сходствата си и да сключи съюз с други подобни съвременни програми, които са не психоаналитични – а са художествени, религиозни, политически, хуманистични и пр. Харесва ми и чисто интелектуалната нетрадиционност – това, че Кръстева предлага бунт срещу установената идеологическа интерпретация, която ни е карала да мислим духовното възвисяване на като условие, а като алтернатива на революцията, а психоанализата – като подриване и на двете.

Все пак обаче в контекста на казаното възникват въпроси, и теоретични, и практически, които не бива да бъдат спестявани – ако искаме да бъдем истински радикални. Тук аз няма да се опитвам да им давам отговор, а само да ги формулирам – и ще приканя всички участващи в тази дискусия заедно да помислим върху тях.

И така – „...*преди да вдигнеш революция в квартала, трябва да направиш революция в себе си*....“ Тук ми се иска да задам практически въпроси към незабележимия предлог „преди”, всъщност твърде важен. Той метафора ли е, или трябва да се тълкува буквално, като темпорално предхождане? Ако е метафора, как бихме могли да конкретизираме смътните ѝ конотации, какво точно иска да внуши това „преди”? Ако трябва да се разбира буквално, то колко преди? Една седмица, един месец, година, години? Въпросите тук не са пародийни – известно е, че психоаналитичните сеанси могат да траят години, а общуването между пациент и психоаналитик е един бавен, трудно завършващ процес. Практическият революционер би попитал: докога трябва да чакам? Кога ще свърши това поставяне на себе си под въпрос, за да започнем да действваме? Той сигурно би цитирал и известната българска поговорка, че докато умните се наумуват, докато анализиращите се наанализират, то лудите, джихадистките юноши например, ще се налудуват.

Ако допуснем, че всъщност революцията в себе си не предхожда темпорално, а тече паралелно с външните усилия за социално подобряване и справедливост – то възниква друг въпрос, твърде философски – какво представлява външното действие на поставилия себе си под въпрос субект? Как можеш да бъдеш сигурен в посоката на своето политическо действие и едновременно с това ти самият да си подвъпросен? И още – как преминаващата през процес на психоаналитично общуване агенсу отразява вътрешния си, революционен душевен живот във външните си революционни действия? Има ли това отражение юридическо, социално и пр. съдържание на политическите програми?

Трети въпрос – общуването между пациент и психоаналитик е интимен процес и създава нови връзки с другия, нова социалност. Но тя е микросоциалност, психолозите биха я определили като социалност на малките групи. Как е възможен преходът от тази микросоциалност към макросоциалността – към масите, тяхната солидарност, тяхното спечелване за кауза?

И един предпоследен въпрос. Психоаналитичното общуване е скъпо нещо: особено ако трае години. Как да го доведем това луксозно благо до бедните гета и младежите, които ги

обитават, как да им препоръчаме такъв специализиран тип подвъпросен психически живот? Как и по кои педагогически канали ще въведем гневните им души в „тайната да се наслаждаваме на доброто, без да се ядосваме на злото”. Впрочем в България имаше миналата година дълги протести, мотивирани от възмущение, отвращение и гняв – дали те са били сбъркани от самото начало? Дали винаги, при всички обстоятелства, трябва да пазим спокойствието на Паскал и да се пазим от гняв и възмущение, защото те могат да травмират и провалят самите нас? Като цяло – психоаналитичната програма за вътрешно развитие и подвъпросност на Аза трябва да уточни възможните си отношения с една от най-важните социални ценности – благо, наречено „справедливост”. То трудно може да бъде сведено до индивидуална работа с индивидуалната душа.

Авторството на последния въпрос не ми принадлежи. То ни връща в XVIII век, защото въпросът е зададен още от самия Шилер. По-горе цитирах само частично неговата мисъл от деветото му писмо, сега я привеждам цялата, в яснотата на радикалното ѝ питане: „...всяко подобрене в политическата област трябва да произлиза от облагородяването на характера... – казва той и продължава: – но как може да се облагороди характерът под влиянието на едно варварско държавно устройство?”. Известно е, че Шилер препоръчва разрешаването на този порочен кръг да стане чрез освобождаващата сила на безкористното изкуство игра – но известно е, че нито играта, нито изкуството, нито красотата през XX век успяха да спасят света от неговите радикални злини.

Какво да правим тогава с тази плашеща взаимозависимост между външната революция, невъзможна без вътрешната, и вътрешната революция, немислима във „варварското държавно устройство” – т.е. немислима без подходящи социални условия – права, равенство пред закона, справедливост, признание и пр?

Академично електронно списание за изкуство и култура „ПИРОН”
е издание на Културния център на СУ „Св. Климент Охридски”
www.culturecenter-su.org